

С. В. Котельбан,
аспірант, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СУТНІСТЬ, МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

S. Kotelban,
postgraduate student, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE ESSENCE OF THE METHODS AND TOOLS OF STATE REGULATION OF INNOVATION

У статті було досліджено сутність державного регулювання інноваційної діяльності з різних точок зору, запропоновано найбільш оптимальне його визначення щодо сучасних умов господарювання. Обґрунтовано необхідність здійснення державного регулювання інноваційної діяльності для ефективного розвитку господарюючих суб'єктів та економіки в цілому. Визначено методи та інструменти державного регулювання інноваційної діяльності. Охарактеризовано сутність та механізм дії інструментів впливу на господарюючі суб'єкти. Проаналізовано доцільність використання методів та інструментів впливу держави на регулювання інноваційної діяльності.

In the article the essence of state regulation of innovation activity was investigated from different points of view and was offered the most optimal definition for modern management conditions. The necessity of state regulation of innovative activity is substantiated for effective development of economic entities and the economy as a whole. The methods and tools of state regulation of innovation activity are determined. The essence and mechanism of action the are characterized instruments of influence on economic entities. The methods and tools is analyzed on the influence at the state regulation of innovation activity.

Ключові слова: державне регулювання інноваційної діяльності, прямі методи регулювання, непрямі методи регулювання, субсидія, податкові пільги.

Keywords: state regulation, regulation of direct methods, indirect methods of regulation, subsidy, tax concessions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні тенденції економічного розвитку переконливо свідчать, що забезпечення сталого зростання національної економіки та соціально-гуманітарний розвиток суспільства неможливі без застосування інноваційних процесів у всіх сферах суспільного життя.

Сучасна економіка передбачає активну участь держави в розвитку інноваційної сфери. Держава виступає в ролі суб'єкта економічних відносин, регулюючого і керуючого органа. Необхідність державного втручання в процес впровадження інновацій пояснюється тривалістю науково-виробничого циклу, високими витратами і невизначеністю кінцевого результату. Ринок не може вирішити проблему довготривалих ризикових інвестицій при здійсненні інноваційної діяльності, тому ці функції повинна на себе брати держава.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню державного регулювання у сфері інноваційного розвитку присвячено роботи багатьох закордонних вчених, серед яких: Локтева М.С. [5], Полтавський П.А. [9]. Серед вітчизняних вчених вивченням питання державного регулювання інноваційної діяльності займалися: Буряк Я.В. [1], Гончарова В.Г. [2], Жаровська Н.Ю. [3], Кизим М.О. [4], Малиш Н.А. [7], Миргородський Д.Ю. [6], Петровська І.П. [8], Савостенко Т.О. [10], Федулова Л.І. [11] та ін. Однак, детально аналізуючи наукові літературні джерела можемо констатувати, що питання державного регулювання інноваційної діяльності є актуальною проблемою економіки не лише в Україні, а й у цілому світі. Тому дане питання потребує подальшого дослідження та опису в науковій літературі.

Рис. 1. Методи державного регулювання інноваційного розвитку

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті — визначити сутність державного регулювання інноваційної діяльності. Охарактеризувати методи та інструменти, за допомогою яких держава може здійснювати регулювання інноваційної діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення поняття "державного регулювання інноваційної діяльності" є складовою частиною державного регулювання економіки, тому для повноти та правильності його визначення потрібно визначити більш загальне поняття.

Державне регулювання економіки є об'ємним поняттям, що включає в себе всі види впливу держави на суб'єкти господарювання та економічну систему в цілому. В. Орешин визначає державне регулювання економіки як діяльність органів влади щодо впливу їх на процес суспільного відтворення з метою досягнення суспільно корисних результатів [7, с. 93].

Науковець Д. Ю. Миргородський вважає, що державне регулювання — це процес управлінського впливу держави на стан окремих сегментів ринку (реального ринку, грошового ринку, ринку праці, зовнішньоекономічного сегмента) за рахунок зміни мікро і макроекономічних параметрів з метою досягнення збалансованого зростання (економічного зростання при повній зайнятості всіх факторів) економічної системи. Отже, державне регулювання — це система заходів держави задля забезпечення виконання усіх своїх функцій [6, с. 92].

Поняття державного регулювання в науковій економічній середовищі трактується по-різному. Одні вчені дотримуються думки про те, що воно є формою цілеспрямованого впливу держави на функціонуючу економічну систему з метою забезпечення або підтримання певних

процесів, зміни економічних явищ або їх зв'язків. Інші розглядають державне регулювання як вплив за допомогою економічних регуляторів на розвиток народного господарства, інші — як механізм реалізації економічної політики зі своєю теорією, методикою і практикою здійснення.

Ми дотримуємося думки А.Г. Головача, який вважає, що під державним регулюванням економіки слід розуміти сукупність використовуваних державою економічних, адміністративних, правових форм і методів впливу на об'єкт регулювання [9, с. 53].

Таким чином, під державним регулюванням економіки слід розуміти прямий або непрямий вплив державних органів, спрямований на ефективне функціонування економіки країни в цілому і зміну поведінки господарюючих суб'єктів зокрема з метою досягнення пріоритетних соціально-економічних завдань. Воно може бути спрямоване не тільки на збільшення виробництва, а й на його обмеження. Державне регулювання базується на виборі пріоритетів, стратегічних напрямів соціально-економічного, науково-технічного та інноваційного розвитку. Завданням державного регулювання інноваційної діяльності є проведення комплексу заходів щодо організаційно-правової, фінансово-ресурсної підтримки суб'єктів господарювання.

У рамках цього підходу визначення терміну "державне регулювання інноваційної діяльності" можна дати більш детальне трактування, спираючись на думку Д.І. Кокуріна, державне регулювання інноваційної діяльності — цілеспрямований вплив органів державного управління на економічні інтереси інститутів інноваційної сфери, що припускає в якості умови своєї ефективності передбачення реакцій цих інститутів на дії державних організацій [5, с. 57].

На думку А. І. Федулова, під державним регулюванням інноваційної діяльності розуміють цілеспрямований вплив органів державного управління на економічні інтереси інститутів інноваційної сфери [11, с. 391].

Таким чином, під державним регулюванням інноваційної діяльності слід розуміти, цілеспрямований вплив держави на поведінку учасників інноваційної діяльності за допомогою певних методів і засобів з метою забезпечення пріоритетів державної інноваційної політики, підвищення економічної зацікавленості суб'єктів господарювання, розробки та просування інноваційної продукції.

У зв'язку з недосконалістю ринкового середовища та умов здійснення інноваційної діяльності підприємницьких суб'єктів держава в особі уповноважених органів має здійснювати регулювання інноваційної діяльності задля задоволення соціально-економічних потреб суспільства. В економічній літературі більшість вчених вважають, що державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється за допомогою методів, які поділяються на прямі і непрямі. Дотримуючись такої позиції, проведемо класифікацію методів державної підтримки суб'єктів інноваційної діяльності (рис. 1).

Пряма державна фінансова підтримка носить, як правило, адресний характер та орієнтована в основному на досягнення певних цілей держави та пріоритетів промислової політики. Вона дозволяє в більшій мірі здійснювати контроль за бюджетними фінансовими потоками. Для механізму прямого впливу характерні більш високі супутні ризики та адміністративні витрати.

Методи прямої дії характеризуються наявністю інструментів підтримки суб'єктів, що здійснюють інноваційну діяльність:

- Надання субсидій.
- Здійснення державних замовлень та закупівель.
- Надання державних гарантій.
- Здійснення пільгового кредитування суб'єктів, що здійснюють НДДКР.

— Розвиток інноваційної інфраструктури.

Однією з найбільш поширених форм фінансування різних етапів інноваційної діяльності є субсидії. У разі надання субсидій бюджетні асигнування виділяються на безоплатній і безповоротній основі з метою відшкодування витрат або недоодержаних доходів у зв'язку з виробництвом (реалізацією) товарів, виконанням робіт, наданням послуг. Субсидія, хоча і є безповотною, але вимагає у відповідь певної ринкової поведінки одержувача. Мета субсидії — мотивувати або, навпаки, обмежити зростання обсягів випуску, попиту, пропозиції, споживання, використання тих чи інших товарів, послуг, виробничих факторів. Субсидії виплачуються на конкретні види продукції або на виробництво в цілому. Субсидія на деякий вид продукції може представляти собою певну грошову суму в розрахунку на одиницю товару або послуги, може обчислюватися відповідно до вартості продукції як визначений відсоток від ціни за одиницю товару або послуги. Крім того, субсидія може обчислюватися як різниця між встановленою плановою та ринковою ціною.

Механізму надання субсидії можуть мати форму прямих грошових виплат або форму непрямих субсидій.

Прямі грошові виплати — найпростіша форма субсидій, коли виробник отримує фінансування від держави пропорційно обсягу виробництва продукції. Можлива і зворотна ситуація, коли держава платить виробникам за скорочення випуску небажаного товару.

Непрямі субсидії існують у вигляді:

— надання товарів і послуг за цінами, нижчими від ринкових;

— державних закупівель товарів за цінами, вищими за ринкові [1, с. 63].

Також виділяють субсидії в натуральній формі, вони використовуються, коли держава реалізує приватним виробникам товари (послуги) за цінами, нижчими від ринкових. Підприємство отримує більше товару, ніж він міг би купити на ринку. Цей надлишок товару, оцінений за фактичною ринковою ціною, може розглядатися як опосередкована форма субсидії.

Державні закупівельні субсидії дозволяють купувати у приватних виробників їх товари (послуги) за цінами вище існуючих на ринку, що стимулює певний вид діяльності. Цей вид субсидій широко використовується в сільському господарстві для підтримки цін і стимулювання експорту.

Здійснення пільгового кредитування суб'єктів, що здійснюють НДДКР є важливим інструментом регулювання інноваційної діяльності, адже за його допомогою підприємство може отримати достатній рівень фінансових ресурсів для виробництва інноваційних продуктів. Пільгове кредитування відбувається у наступних напрямках:

— повного безвідсоткового кредитування пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів державного бюджету та коштів місцевих бюджетів;

— часткового безвідсоткового кредитування інноваційних проектів за рахунок коштів державного бюджету та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту інших суб'єктів інноваційної діяльності;

— повної чи часткової компенсації відсотків за рахунок коштів державного бюджету та коштів місцевих бюджетів, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

— надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

Важливим інструментом прямого державного регулювання інноваційної діяльності є розвиток інноваційної інфраструктури. Значення його у створенні виробничо-технологічної структури (технопарків, інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів, інноваційно-технологічних та інжинірингових фірм), об'єктів інформаційної системи (аналітичних і статистичних центрів, інформаційної бази і мережі), організації по підготовці і перепідготовці кадрів в області технологічного менеджменту, фінансові структури (позабюджетні, венчурні, страхові фонди, кредитно-гарантійні організації небанківського сектора, банки, фінансово-промислові групи, орієнтовані на технологічну інноваційну діяльність), системи патентування, ліцензування і консалтинга з питань охорони, захисту, оцінки і використання інтелектуальної власності, оцінки комерціалізації наукових результатів [3, с. 195].

Обмеженість фінансових ресурсів держави, необхідних для прямої підтримки інноваційної діяльності, робить актуальним використання непрямих інструментів, які в більшій мірі орієнтовані на інтереси суб'єктів, що реалізують наукові досягнення. Значення методів непрямой державної підтримки інновацій визначається тим, що закладений у них механізм стимулювання вимагає значно менших бюджетних витрат в порівнянні з прямим бюджетним фінансуванням, отже, ними може бути охоплено більшу кількість суб'єктів, які здійснюють інноваційну діяльність. Методи непрямой державної підтримки забезпечують автономність і незалежність господарюючих суб'єктів, визначають їх економічну відповідальність за вибір і масштаби напрямків досліджень і винаходів. Механізм реалізації даних методів забезпечує єдиний підхід до стимулювання інноваційної діяльності незалежно від її специфіки, сфер і масштабів поширення, етапу реалізації.

Методи опосередкованої дії характеризуються наявністю інструментів підтримки суб'єктів, що здійснюють інноваційну діяльність:

— податкові пільги;

— прискорена амортизація.

Податкові пільги є найбільш поширеними серед інших методів непрямой стимулювання інноваційної діяльності. Використання податків як інструменту державного впливу на економіку засноване на реалізації регулюючої функції податків. Вона проявляється в нерівномірному оподаткуванні різних об'єктів і категорій платників податків. За рахунок цього досягається ефект регулювання: послаблюючи податковий тиск у певному напрямі за рахунок зміни елементів оподаткування, держава створює більш сприятливі умови для розвитку окремих видів діяльності. Податкове надходження як основне джерело формування доходної частини бюджетів усіх рівнів забезпечують можливість стимулюючої дії на економіку через видаткову частину бюджету. Стимулюючий вплив податків відбувається через економічно обґрунтовану систему пільг та інших преференцій, що компенсують фінансові витрати, що виникають у платників податків у ході здійснення господарської та іншої діяльності. У загальному податковий пільга — це передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності визначених підстав. Конкретними видами податкових пільг можуть бути:

— податковий кредит на здійснення дослідницької та інноваційної діяльності, тобто відтермінування податкових платежів у частині витрат з прибутку на інноваційні цілі;

— зменшення податку на приріст інноваційних витрат;

— "податкові канікули" протягом кількох років щодо прибутку, отриманого від реалізації інноваційних проектів [8, с. 60];

— пільгове оподаткування дивідендів юридичних та фізичних осіб, отриманих за акціями інноваційних організацій;

— зниження ставок податку на прибуток, що спрямовується на виконання НДДКР;

— пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання патентів, ліцензій, ноу-хау та інших нематеріальних активів, що входять до складу інтелектуальної власності;

— зменшення оподаткованого прибутку на суму вартості приладів та обладнання, що передаються вищим навчальним закладам, науково-дослідним інститутам та іншим інноваційним організаціям;

— виключення з оподаткованого прибутку внесків до благодійних фондів, діяльність яких пов'язана з фінансуванням інновацій;

— зарахування частини прибутку інноваційної організації на спеціальні рахунки з подальшим пільговим оподаткуванням у разі використання цих коштів на інноваційні цілі [10, с. 23].

Широко застосовуються різні методи амортизації основних фондів або капітальних витрат, пов'язаних з інноваційною діяльністю. Закордонно застосовуються два варіанти — "вільна" і прискорена амортизація. "Вільна" амортизація передбачає для фірми можливість прискореного або часткового списання всіх інноваційних капітальних витрат уже в перший рік. Прискорена амортизація передбачає штучне прискорення нагромадження суми амортизаційних відрахувань протягом перших років або всього амортизаційного періоду порівняно з реальними темпами втрати засобами праці своєї вартості.

Метою прискореної амортизації є стимулювання інвестицій, оскільки, інвестуючи капітал компанія отримує право на відстрочку сплати податків. При прискореній амортизації прибуток фірми за вирахуванням суми амортизаційних відрахувань, а отже, і її податкові зобов'язання виявляються менше, ніж вони були б при нормальній амортизації [2, с. 117].

ВИСНОВКИ

При вивченні механізму державного регулювання інноваційної розвитку можна дійти висновку, що державна підтримка інноваційної діяльності являє собою сукупність фінансових інструментів, що забезпечують підвищення економічної зацікавленості всіх учасників інноваційного процесу в розробці та просуванні продукції з новими споживчими властивостями. При здійсненні інноваційної діяльності існують певні обмеження та чинники, що перешкоджають її проведенню. З метою уникнення даних факторів створюється необхідний набір інструментів державної підтримки та їх оптимальне поєднання.

У залежності від способу дії на суб'єкти методи регулювання інноваційної діяльності поділяються на групи прямої та опосередкованої дії. Серед прямих методів найбільшого поширення набули — бюджетне субсидювання, а серед непрямих методів — податкові пільги.

Державна підтримка у вигляді податкових пільг веде до зниження податкового навантаження і вивільнення фінансових ресурсів, необхідних господарюючим суб'єктам для здійснення інвестицій в інноваційну діяльність, для створення і організації виробництва принципово нової продукції, застосування нових або модернізацію існуючих способів її виробництва.

Бюджетне субсидювання характеризується більшою порівняно з податковими пільгами цільовою спрямованістю і обумовленістю надання державної підтримки.

Література:

1. Буряк Я.В. Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні / Я.В. Буряк // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. — 2015. — № 13. — С. 61—66.

2. Гончарова В.Г. Механізм стимулювання інноваційного регіонального розвитку / В.Г. Гончарова // Наукові записки. Сер. "Економіка". — 2012. — № 19. — С. 114—120.

3. Жаровська Н.Ю. Класифікація та характеристика факторів впливу на інноваційну діяльність машинобудівних підприємств / Н.Ю. Жаровська // Сталій розвиток економіки. — 2015. — № 3. — С. 191—197.

4. Кизим М.О. Класифікація інструментів податкового стимулювання інновацій / М.О. Кизим, Л.В. Касьянова // Проблеми економіки. — 2012. — № 4. — С. 23—29.

5. Локтева М.С. Государственное регулирование инновационной деятельности / М.С. Локтева // Аprobация. — 2013. — № 10 (13). — С. 56—59.

6. Миргородський Д.Ю. Теоретичні підходи до дефініції поняття "державне регулювання економіки" / Д.Ю. Миргородський // Вісник НТУ "ХПІ". — 2012. — № 49. — С. 90—98.

7. Малиш Н.А. Макроекономіка: навч. посіб. / Н.А. Малиш; [3-тє вид. стереотип.]. — Київ: МАУП, 2007. — 184 с.

8. Петровська І.П. Інструменти державного регулювання інноваційною діяльністю України / І.П. Петровська // Формування ринкових відносин в Україні. — 2013. — № 5. — С. 58—62.

9. Полтавський П.А. Государственное регулирование инновационной деятельности / П.А. Полтавський // Вестник Челябинского государственного университета. — 2010. — № 27 (208). — С. 52—56.

10. Савостенко Т.О. Порівняльна характеристика методів державного регулювання інноваційної діяльності в розвинутих країнах світу та в Україні / Т.О. Савостенко, А.М. Грицаєнко // Економічний вісник НГУ. — 2005. — № 1. — С. 19—27.

11. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: підручник / Л.І. Федулова. — Київ: Либідь, 2006. — 480 с.

References:

1. Buryak, Ya. V. (2015), "State regulation of innovation activity in Ukraine", *Visnyk Voly'n's'kogo instytutu ekonomiky ta menedzhmentu*, vol.13, pp. 61—66.

2. Goncharova, V. G. (2012), "The mechanism for stimulating innovative regional development", *Naukovi zapysky. Seriya "Ekonomika"*, vol. 19, pp. 114—120.

3. Zharov's'ka, N.Yu. (2015), "Classification and characterization of the factors influencing the innovation activity of machine-building enterprises", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 3, pp. 191—197.

4. Ky'zy'm, M. O. (2012), "Classification of instruments of tax incentives for innovation", *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 23—29.

5. Lokteva, M. S. (2013), "State regulation of innovation activity", *Aprobacya*, vol. 10 (13), pp. 56—59.

6. My'rgorod's'ky'j, D. Yu. (2012), "Theoretical approaches to the definition of the concept of state regulation of the economy", *Visnyk NTU "KHPi"*, vol. 49, pp. 90—98.

7. Maly's'h, N. A. (2007), *Макроекономіка [Macroeconomics]*, МАУП, Kyiv, Ukraine.

8. Petrov's'ka, I. P. (2013), "Tools of state regulation of innovative activity in Ukraine", *Formuvannya rynkovy'x vidnosy'n v Ukrayini*, vol. 5, pp. 58—62.

9. Poltav's'ky'j, P. A. (2010), "State regulation of innovation activity", *Vestnyk Chelyaby'nskogo gosudarstvennogo uny'versy'teta*, vol. 27 (208), pp. 52—56.

10. Savostenko, T.O. (2005), "Comparative characteristics of the methods of state regulation of innovation activity in the developed countries of the world and in Ukraine", *Ekonomichny'j visnyk NGU*, vol, pp. 19—27.

11. Fedulova, L.I. (2006), *Innovacijna ekonomika [Innovative economy]*, Ly'bid', Ky'yiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2017 р.